

DR. JOŽE DEŽMAN

avtor razstave 3.450 umorjenih / Jama pod Macesnovo gorico – slovenski Katin

VLADA JE TALEC ZORANA JANKOVIĆA IN TOVARIŠIJE

IVAN PUC

ivan.puc@reporter.si

V Strunjanu, kjer ima svoj drugi dom, smo se z Jožetom Dežmanom pogovarjali o njegovih zadnjih odmevnih projektih: razstavi o raziskavi morišča brezna pod Macesnovo gorico, taisti razstavi v Evropskem parlamentu in šestem poročilu vladne komisije za vprašanje prikritih grobišč, ki bo izšel na izbrisani dan spomina na žrtve komunizma. Na vprašanje, ali mu je uspelo razstavo »izvoziti« v Bruselj ob pomoči evropskih volitev, je odvrnil: »Zakaj ljubiteljem teorije zarote ne bi privoščili hude jeze, da gre za skrbno načrtovano diverzijo in propagando!«

Po odprtju vaše razstave 3.450 umorjenih / Jama pod Macesnovo gorico – slovenski Katin v Zavodu sv. Stanislava ste jo »izvozili« še v Bruselj – v Evropski parlament. So vam pri tem pomagale prihajajoče volitve evropskih poslancev?

Odbor Evropskega parlamenta je peticijo s prvopodpisanim dr. Mitjem Ferencem obravnaval sredi februarja, a je bila vložena lani. Razstava pa se je znašla v dolgi čakalni vrsti zaradi kovida. A zakaj ljubiteljem teorije zarote ne bi privoščili hude jeze, da gre za skrbno načrtovano diverzijo in propagando!?

Kako je mogoče, da so toliko žrtev izkopali šele leta 2022? To se je vprašala predsednica Evropskega parlamenta Roberta Metsola ob odprtju razstave. Najbrž glede nedokončanih razprav o najhujših zločinih le nismo unikum v Evropi?

Res nismo. Ob slovenski razstavi je bila v sosednjem razstavišču poljska o nemškem masakru civilistov v Varšavi leta 1944 – z obsodbo Nemčije, ker po vojni nacionalsocialističnih zločincev niso kaznovali. Tako kot pri nas komunističnih ne. Dovolite mi, da vaše vprašanje najprej postavim v kontekst spremenjenega odnosa do smrti v Evropi v zadnjih dvesto letih, tj. vse od ameriške državljanske vojne, francosko-pruske vojne, prve in druge svetovne vojne pa do danes. Gre za nekronominalizem – imena mrtvih se začno zapisovati, življenja posameznikov postanejo sveta. To je povezano tudi s spremembami pri upravljanju (nacionalnih) držav, uvedbo evidenc ... Poimenovanje mrtvih ni odraz ali znak demokracije, poimenovanje mrtvih demokracijo vzpostavlja. V Sloveniji bijemo kulturno vojno med dvema svetovoma: eden bi mrtve popisal in pokopal, drugi pa bi delu mrtvih odrekel pravico do groba in spomina. Skratka: gre za vzpostavitev demokracije!

Za koliko mrtvih gre, ki jim ta »drugi svet« odreka pravico do groba in spomina?

V Titovi Jugoslaviji so se zgodili največji vojni zločini in zločini proti človečnosti po drugi svetovni vojni v Evropi. Protitankovski jarek na Tezmem je z okoli 15.000 umorjenimi največje morišče in grobišče. V Jugoslaviji komunisti s prevzemom oblasti pomorijo več ko 200.000 prebivalcev Jugoslavije oziroma 1,2 odstotka prebivalstva. Začne se v Srbiji takoj po vstopu Rdeče armade in se nadaljuje z vrhuncem v Sloveniji spomladi 1945. Pri nas število prikritih grobišč znaša že okoli 800, še več kot toliko pa jih je predvsem na Hrvaškem, v Bosni in Srbiji. V Sloveniji se konec vojne znajde okoli pol milijona vojakov in civilistov, in ko se začne masaker, se ga dobesedno del izvede pri nas.

„Poimenovanje mrtvih ni odraz ali znak demokracije, poimenovanje mrtvih demokracijo vzpostavlja. V Sloveniji bijemo kulturno vojno med dvema svetovoma: eden bi mrtve popisal in pokopal, drugi pa bi delu mrtvih odrekel pravico do groba in spomina.“

»Osvoboditev« je Slovenijo »stala« en odstotek prebivalstva, umorjenih je več kot 15.000 ljudi. Brezno pod Macesnovo gorico je veliko prizorišče največjega bra-tornega zločina v slovenski zgodovini, ki ga je možno raziskati. Starega Hrastnika verjetno ne bomo mogli. Ker so arhivi uničeni, morilci pa lažejo oziroma so lagali, lahko le s temi raziskavami preštejemo mrtve, jih pokopljemo.

V Evropskem parlamentu ste dejali, da razstavo razumete kot protest proti sedanjim vladam. Kaj pa, če bo vlada »protestirala« proti vam in vas zamenjala kot predsednika vladne komisije za reševanje vprašanj prikritih grobišč?

Kmalu bo dvajset let, odkar vodim komisijo. Temeljni premiki so bili pod Janševimi vladami. A največji pravni premik je naredila Cerarjeva vlada s spreje-

mom zakona o prikritih vojnih grobiščih in pokopu žrtev. Z razstavo, dokumentarnim filmom in 6. poročilom komisije dokazujemo, da na eni strani ministrstvo za kulturo preprečuje predstavitev dela, ki je bilo opravljeno prav s proračunskimi sredstvi taiste vlade. Za raziskave in druga dela pod Macesnovo gorico je Vlada Republike Slovenije izplačala okoli dva milijona evrov.

Naše sodelovanje s sektorjem za vojne grobove in grobišča pod Golobovo vlado, z gospodom Boštjanom Poklukarjem kot direktorjem uprave za vojaško dediščino in zdaj z gospo Vlasto Vivod kot vodjo omenjenega sektorja, je več kot korektno. Največja težava pa nisem jaz ali komisija, temveč dejstvo, da vlada ne upa izvršiti sklepa komisije o pokopu umorjenih v Ljubljani. Vlada je talec Zorana Jankoviča in tovarišije.

Je vlada talec samo ljubljanskega župana?

Niti ne, to pomoto oziroma cinično strapot pooseblja Spomenka Hribar. Njena abstraktna ideja o spravi se je izkazala za pomoto – tudi strokovno. Po vstopu mrtvih iz rova sv. Barbare v javnost se je sama spustila vanj, drugim pa tega ne bi dovolila. Na poslanskem večeru poslanke SD Andreje Rihter je takrat dejala, da razkopavanje povojnih grobišč ne sodi v pieteto do mrtvih, prav tako v pieteto ne sodi razkazovanje trupel prek medijev. Za Hribarjevo je Huda jama pri Laškem zadosten primer, da se ta del slovenske zgodovine končno zapre. Mrtvi ji grenijo življenje še dandanes. Okoli božiča je obupana vzdihovala: »Kar zadeva preteklost, je treba imeti tak odnos do nje, da pustimo mrtve na miru.«

Za Mladino je pred dnevi izjavila, da je vaša razstava enostranski, lažen prikaz slovenske polpretekle zgodovine ...

In da s pieteto do mrtvih nima nobene zveze, nasprotno, je blasfemija, postavljena na evropski politični oder za sramotenje lastne države. Kaj naj porečem na to? Blasfemija je po katekizmu

Katoliške cerkve tudi skrivanje zločinov. Takole pravi: »Bogokletno je tudi, če se kdo zateka k božjemu imenu zato, da prikriva svoje zločinske dejavnosti, spravlja ljudstva v sužnost, jih muči ali mori. Zloraba božjega imena za zločinstvo iz-zove odklanjanje religije.« Blasfemična je torej Spomenka in ne razstava, ki te zločine odkriva. Spomenka obuja blasfemično državo, ki je v imenu nekega božanstva prikrivala svoje zločinske dejavnosti? In ker to najbolj očitno počne Jankovič, ki brani izmišljeno mesto heroj pred izmišljenimi domobranci, gre očitno za obnovo države, ki je izvajala zločinske dejavnosti in jih tudi prikrivala, da bi lahko obdržala ljudstvo v sužnosti.

Ne Hribarjeva ne Milan Kučan in druga plejada podobno »naprednih« ljudi, ki sramotno molčijo, si ne upa županu prestolnice povedati, naj ga ne lomi več, naj ne zganja blasfemije, naj ne sramoti Republike Slovenije in njene prestolnice. Spomenka, ki so ji včasih rekli slovenska Antigona, postaja žensko utelešenje slovenskega cinika, ki bi umorjene pustila požrte od divjih zveri in zasute z odpadki. Če bi v Sloveniji prevladali ciniki, bi ob evtanaziji in podobnih inovacijah, ob prepovedi spomina in pogreba za tabuirane mrtve dobili apartheid nad živimi in mrtvimi v še bolj sprevrženi obliki, kot smo ga poznali v titoizmu.

Kaj porečete na »trgovanje s kostmi«?

O tej cinični inovaciji *Mladine* na moj račun? Da je »trgovanje s kostmi« kot menda »pridobitna« dejavnost nadomestilo prejšnje zmerjanje s »premetavanjem kosti«. A metaforično rečeno, so bile kosti kot dejstvo, kot resnica že ves čas »na trgu« v tujini. Simbolni Orlov vrh s spomenikom moriščem in grobiščem so postavili politični emigranti v ZDA, izhajale so pri nas prepovedane knjige o zločinih. Prejšnji režim je najstrože zapovedal prepovedal »uvoz kosti«. Drago Jančar je plačal z zaporom, ko je čez mejo prehitel knjižico *V Rogu ležimo pobiti*. Leta 2024 pa naši kulturnobojni prvborci in heroji pričakujejo, da bodo »kostem« najstrože prepovedali hoditi v tujino. Saj so tja že zdavnaj odšli.

Leta 2008 je med predsedovanjem Svetu Evropske unije Slovenija izpeljala posvetovanje o zločinih totalitarnih režimov. Ženski čevlji iz Hude jame je na razstavi v bruseljski Hiši evropske zgodovine, to je pet minut od tega razstavišča, kjer je bila razstava o Macesnovi gorici. Poročilo Mitje Ferenc o Hudi jami v angleščini je že dolga leta natisnjeno. Huda jama je torej že svetovna dediščina. Dediščina so prav tako trije kamni z groba treh umorjenih deklet iz Črnega Vrha – vzdani so v kapelo Odrešenikove ma-

tere Janeza Pavla II. Tudi dvajset prevodov Jančarjevega romana *To noč sem jo videl* je »zunaj«. S kriminalistom Pavlom Jamnikom sva na konferenci evropskih tožilcev poročala o teh zločinih. Mož, ki je takrat sodil Sadamu Huseinu, je naš projekt pozitivno ocenil, ni ga videl kot hujskaškega, nacionalističnega.

Ali ni bilo ob obravnavi peticije o ohranjanju spomina na žrtve povojnega komunističnega obdobja v Evropskem parlamentu slovenski vladi svetovano, naj vrne dan spomina na žrtve komunizma?

Sklep v odboru za peticije je bil sprejet soglasno. Celo španski poslanec ljudske stranke in španska poslanka socialistične stranke sta oba glasovala za. Predstavitev slovenskih kulturnih vojn v tujini ni prav nič odveč. Dobili smo možnost mediacije: evropski sogovorniki ali opazovalci nam lahko povedo, kdo v tej kulturni vojni je normalen. Ali tisti, ki hoče odkrivati resnico in jo predstavljati, ali tisti, ki bi jo prikrival in prepovedoval. In mediatorji zazdaj pritrjujejo temu, naj Republika Slovenija tabuiranim umorjenim zagotovi pravico do groba in spomina. In tudi obnovi spominski dan na žrtve komunizma.

Hujših odzivov na razstavo ni bilo?

Ne, tega sem vesel. Od političnih strank so reagirali le v Levici; vznemirila jih je objava plačanega oglasa evropske poslanke Romane Tomc s pozivom za vno-vično razglasitev dneva spomina na žrtve komunizma. Na spletni strani so sporočili, da ne mislijo več izgubljati besed za tovrstne prepire. Seveda pa niso povedali, da so prepir izzvali sami. Nenazadnje je Tomčeva ena od mnogih, ki protestirajo proti nerazumni odločitvi vlade in s tem tudi Levice, ki je uki-

BIOGRAFIJA

Jože Dežman je bil rojen leta 1955 v Lescah. Leta 1979 se je zaposlil v Gorenjskem muzeju v Kranju. Med letoma 2005 in 2010 je bil direktor Muzeja novejšje zgodovine Slovenije, med letoma 2012 in 2013 pa direktor Arhiva Republike Slovenije. Februarja 2021 je nastopil drugi mandat direktorja MNZS. Po ukinitvi (preimenovanju) tega muzeja mu je bila konec marca 2023 vročena odpoved pogodbe o zaposlitvi zaradi nesposobnosti. Od leta 2005 je predsednik vladne komisije za reševanje vprašanj prikritih grobišč. Je tudi član vladne komisije za izvajanje zakona o popravni krivic. Ukvarja se z zgodovino, antropologijo, muzeologijo, muzejsko kritiko in raznovrstno publicistiko. Med drugim je avtor monografije Ni bilo lahko, a smo obstali in stojimo.

nila spominski dan na žrtve komunizma. Da o drugih novostalinističnih norostih in Golobove vlade in Levice niti ne govorimo ...

Ni pa vas mogel razveseliti odziv dolgoletnega člana vaše komisije Pavla Jamnika na rovaš razstave. Moti ga politični boj desnice, ki maha s kostmi žrtev. »Vse skupaj je prešlo izključno v politični boj, mrtvi pa so izgubili svoj pomen ...«

Politični boj se je dogajal ves čas, z njim so komunisti ohranjali in izgubili oblast ...

Nekdanji kriminalist Jamnik še pravi: »Sploh ni važno, kdo so bili ti ljudje, še najmanj za desnico, važne so samo še njihove kosti, s katerimi na desnici lahko mahajo in obsojajo zločince in krvnike bivšega režima.«

Pavel je izjemno zaslužen za vodenje kriminalistične akcije *Sprava* in za strokovni razvoj dela naše komisije. Naj spomnim, česa vsega je bil deležen, ko je podal kazensko prijavo zoper Mitjo Ribičiča. Janez Stanovnik je imel kot prefrigan politično-policijski agent starega časa takrat enega svojih najbolj primitivnih izpadov. Pavel je uvedel forenzično arheologijo in niz ključnih postopkov, ki so omogočili, da so posmrtni ostanki žrtev razkriti našim in evropskim očem. Nedvomni so tudi rezultati kriminalistične akcije *Sprava*, četudi so agenti titoizma naredili vse, da zaščitijo svoje zločince.

Nasprotno od Pavla in Spomenke pa mislim, da je prav Italijanom povedati, da so njihove žrtve titoističnega terorja razmeroma maloštevilne, dejanske žrtve titoizma so bili prebivalci Jugoslavije. Slovenija v državljanski vojni izgubi okoli 30.000 ljudi, to je dva odstotka prebivalstva. Prav tolikšen je delež mrtvih v ameriški državljanski vojni in španski državljanski vojni. Breme je neizmerno in vidimo, s kakšnimi težavami se s posledicami obeh vojn soočajo v ZDA in Španiji. Povojni pomor je bil sklepno dejanje državljanske vojne, ki ga opravi komunistična stran. Tako kot jo komunisti tudi izzovejo z umori več kot tisoč ljudi, predvsem civilistov, tako jo sklenejo s pomorom več kot 15.000 ljudi – predvsem vojnih ujetnikov.

V dragocenem dokumentarcu *Rogenrol – Za resnični konec vojne* režiserja Filipa Robarja Dorina je pričal Franc Hočevar, ki se je maja 1945 z Angleži pogajal o vrnitvi tudi slovenskih vojnih ujetnikov iz Vetrinja v Jugoslavijo. Poudaril je, da je bilo v času, ko so v

” Ne Hribarjeva ne Kučan in druga plejada podobno »naprednih« ljudi, ki sramotno molčijo, si ne upa Jankoviču povedati, naj ga ne lomi več, naj ne zganja blasfemije, naj ne sramoti Republike Slovenije in njene prestolnice.

Sloveniji delovala vojaška in redna sodišča, to dejanje oblastnega ilegalnega nasilja neopravičljivo in nerazumljivo. To je dejstvo, ki bi se ga morali vsi od Jankoviča, Hribarjev, Kučana ... preprosto naučiti na pamet.

Kako lahko predsednica Evropskega parlamenta Roberta Metsola in predsednik Evropske ljudske stranke Manfred Weber prepričata župana Zorana Jankoviča o pokopu ostankov žrtev na Žalah?

Če bo Evropa obstala, ne Metsola in ne Weber ne bosta nič naročala, ampak bo s »smetiščem zgodovine« opravil *zeitgeist*. Da so zavozili, bo Jankoviču in tovarišiji sporočilo kulturno in duhovno občutje časa. Mrtvi imajo čas. Janković se očitno ni kaj dosti naučil iz usode Danila Türka. Božji mlini meljejo počasi. A bodo zmleli. Poznam kar precej ljudi iz županovega ožjega kroga, ki so ga skušali prepričati, naj ne trmari. Zaman, očitno je prepričan v svoje »poslanstvo«. Žal je to strašen zdrs, stranpot, brezumje in barbarstvo. To je osrednja fronta kulturne vojne, ki se jo je Janković odločil biti tako, kot mu je ukazano.

Ima predsednica republike Nataša Pirc Musar res »mandat« namesto vlade urediti pokop posmrtnih ostankov Macesno-ve gorice?

Vlada je prejela pismo odbora za peticije Evropskega parlamenta, ki jo poziva k zdravi pameti, resnici in pravici. Vladnega odziva še ni. Stik z našo komisijo je predsednica iskala le posredno; izidi niso ravno navdušujoči. Na srečanju s predstavniki civilnodružbenih organizacij je napovedala, da ima nekakšen »mandat« predsednika vlade za ureditev pogreba žrtev. Nekaj signalov je bilo, da se je tega lotila, napovedala je posvet, na katerem bi se o tem pogovarjali strokovno. Nakazano je še bilo, da bi bilo dobro kaj urediti ob 80. obletnici konca druge svetovne vojne drugo leto. Ni zaznati, da bi se kaj posebne- ga pripravljalo, pa bi bil že čas, da se predsednica odloči in pove – napovedala je, da bo glasna – ali je na položaju zato, da štiti vojak Jankoviča ali pa se bo dalo pogovarjati o bolj vsebinskih pobudah za preseganje bremen zgodovine, ki so zaznamovale oba mandata predsednika Boruta Pahorja.

**Posmrtni ostanki žrtev Hu-
de jame so našli svoj mir po
sedmih letih. Bo toliko ča-
sa minilo tudi do pokopa žr-
tev Jame pod Macesno-
gorico?**

Dve leti bosta kmalu že za nami. Jeseni 2022 je bilo pripeljanih več deset kubičnih metrov posmrtnih ostankov v prostore, ki jih je za začasno hrambo naklonjeno namenil kočevski župan Vladimir Prebilič.

So res v garaži?

Da, in garaža ni ravno primerno mesto za 3450 umorjenih. Nekako bi lahko rekel, da so to okostanjaki, ki silijo iz omare ... Mrtvi bodo delali tako, kot so v Hudi jami: ljudje so hodili v rov sv. Barbare, videli začasno kostnico, v kateri so se pred njihovimi očmi razkrajala mumificirana trupla. Ker tega skrunjenja kar ni bilo konec, je to izzvalo mnoge proteste, oglasili so se s Sazuja, pisatelji ... Kulturna vojna v Hudi jami se je končala z izkopom vseh 1410 umorjenih in njihovim (morda začasnim) pokopom na pokopališču Dobrava v Mariboru. Drugorazrednost je pokopala Danila Türka, ustavno sodišče je prepovedalo malikovanje Josipa Broza.

Javnost ne ve, kje so ti prostori začasne hrambe. Garaža ni bila fotografirana.

Predstavljajte si, da bi začele v Evropo romati peticije s fotografijami te garaže s poudarkom, da v Republiki Sloveniji ni zaželeno, da bi ljudje to vedeli in bi tam prižigali sveče ... Vlada in tudi Levica bosta morda le morali kaj povedati o tem ...

V pogovoru z vodstvom Slovenske škofovske konference je varuh človekovih pravic Peter Svetina dejal, da v Sloveniji ni spoštovana pravica do groba. Čas bi bil, da se določi, kdo je za to odgovoren.

Spopadi in trenja v tej naši dolgi spominski oziroma kulturni vojni so me navedli k temu, da proučim delovanje slovenskega sistema varovanja dediščine – zlasti glede druge svetovne vojne. Register kulturne dediščine je tozadevno nesrečna spaka iz starih časov. Kar je bilo s (sicer državno plačanim) popisom povsem amaterske ustanove med letom 1997 in 1999 vzpostavljeno kot register vojnih grobišč, dejansko ni register. V ljudski in socialistični Sloveniji nikdar niso popisali grobov zmagovite strani. Z zakonom o vojnih grobiščih leta 2003 so iz državnih registrov izbrisali družinske grobove zmagovite strani. Slovensko mesto v titozizmu čaščenih mrtvih iz druge vojne premore le okoli tisoč lokacij predvsem grobišč z manj kot 20.000 pokopanimi – 30.000 jih torej manjka.

Če jih je med deset in petnajst tisoč zunaj države, denimo v taboriščih, iz tega sledi, da je brez pravice do državnega groba, o čemer je govoril varuh človekovih pravic, tudi dobršen del zmagovite strani. In vse to zaradi kolektivistične zlorabe in ideološke norosti, po kateri so morali bi-

ti vsi »državni« mrtvi pod revolucionarno zvezdo – ker so v družinskih grobovih pod katoliškim križem, pa že niso »naši«. V takšnem »pozvezdenju« so pokopavali svoje večinoma zunaj božjih njiv. Ta komunistični ateistični pokop je tako dejansko »premetal kosti« – tako čaščene kot tabuirane.

Dve tretjini popisanih žrtev druge svetovne vojne (popis Inštituta za novejšo zgodovino) nima vpisanega groba. Barbarski odnos do osebe, posameznika, do posameznega groba, brezdušni kolektivism in propagandna zloraba smrti tako traja še danes. Po podatkih tega popisa več kot 45.000 žrtev druge svetovne vojne ni vpisanih v matičnih knjigah. To ni bila država! Podpredsednik vlade Tito Šubašič, Milan Grol je o Jugoslaviji dejal: »To ni država, ampak klavnica!« Tudi zaradi tega obtožujem vse tiste, ki bolj ali manj brutalno zatirajo resnico in pravico do groba in spomina.

„Če bo Evropa obstala, ne Metsola in ne Weber ne bosta nič naročala, ampak bo s »smetiščem zgodovine« opravil zeitgeist. Da so zavozili, bo Jankoviću in tovarišiji sporočilo kulturno in duhovno občutje časa.

Tisti, ki jih obtožujete, pa prej kot ne molčijo?

Nočejo se pogovarjati – z menoj že vrsto let. Da bom s tem (p)ostal neoseba, si domišljajo. Ko opozoriš na strokovne in etične zadrege, molčijo, poznajo samo jezik političnega in ideološkega nasilja – in zakon molka. Takšen defekt me skrbi. Kako bi se lahko dokopali do ureditve celotnega področja dediščine, spodobnega odnosa države do osebe in groba, če nekateri pristojni niso sposobni dialoga in branijo povsem zavožen sistem ohranjanja in razvijanja revolucionarnih izročil. Nekaj, kar bi ne le moralo biti pozabljeno, temveč bi se morali zavedati, koliko hudega in neumnosti nam je povzročilo.

Dejali ste, da v vladni komisiji vzorno sodelujete s sektorjem za vojne grobove in grobišča ministrstva za obrambo. Bo vlada kmalu sprejela program dela komisije za letos?

Prvič smo dobili organ, ki pod enakimi in strokovno dorečenimi merili skrbi za vse grobove. Vzpostavitev enotnega registra vseh grobov bo imeniten rezultat. Upam, da ga bomo tudi dobili. Za letos smo že zgodaj oblikovali programska izhodišča komisije; so že medresorsko usklajena, a še čakajo na obravnavo v vladi.

Kako to?

Ne bi vedel, morebiti zato, ker se oblaсти veliko ukvarjajo same s sabo, ali

pa je morda odfrčala oseba, ki se je s tem »ukvarjala«. Je pa očitno v tem intervjuju že večkrat omenjenega človeka – četudi v programu niso omenjene ne Žale in ne Ljubljana – nekaj zmotilo in se je zaradi njega nekdo v strahu božjem odločil, naj program počaka. Upam, da bo prišel na vrsto še v do glednem času.

Vrniva se k razstavi v Zavodu sv. Stanislava. Kakšen je odziv nanjo?

Že njeno odprtje je bil prazničen dogodek, na katerem se je zbrala imenitna družčina. Razstava ni nagovor za volitve – je neprimerno več. Odziv je živahen, ljudje prihajajo, sporočajo svoje vtise. V načrtu so tudi gostovanja po Sloveniji. Kot poseben dogodek je bil v četrtek prikazan že omenjeni dokumentarni film, založba *Družina* pa bo izdala izčrpno šesto poročilo vladne komisije na 432 straneh.

Bi bila razstava drugačna, če bi nastala v Muzeju novejše in sodobne zgodovine, kot ste načrtovali?

Gotovo! Prvi poizkus muzealizacije te teme je bil skromnejši projekt *Huda jama: možnosti muzeološke predstavitve*. Zdaj imamo v rokah in pred očmi imenitno poročilo vodje arheološke ekipe Luka Rozmana. Lahko si predstavljamo, kako so ljudje padali v jamo, kako se jih je 36 zavleklo v stranske prostore in so tam umrli. Takšna izjemna rekonstrukcija dogajanja – ko je bil, denimo, celoten obod jame odstreljen na umorjene – pri Hudi jami niti ni bila mogoča. Izjemna je tudi antropološka analiza dr. Petre Leban Seljak, prav tako analiza najdenih predmetov dr. Uroša Koširja. Že zaradi te dodane vrednosti bi bila lahko razstava drugačna; na ogled bi bilo več predmetov, bolj natančno bi bila prikazana struktura in zgodbe žrtev. Na razstavi v Šentvidu je sicer predstavljena usoda bratov domobrancev Antona in Franceta Mehleta (kot ujetnika v Šentvidu pišeta pisma, jih pretihotapiti domačim, nato pa sta odpeljana v smrt) in pričevanje družin Lavrič in Jakopič, izžvljanje nad njimi. Na naš poziv se je javilo več kot 50 družin, še v teh dneh dobivamo fotografije, zgodbe, povpraševanja ... Vse to bi sodilo na večjo razstavo.

Vsi trije javno predstavljeni deli raziskave (razstava, dokumentarni film in knjižno poročilo) zastavljajo vprašanje strokovni komisiji, ki je ministrstvu za

”Predstavljajte si, da bi začele v Evropo romati peticije s fotografijami garaže (v kateri je začasno hranjenih deset kubičnih metrov posmrtnih ostankov, op. a.) s poudarkom, da v Republiki Sloveniji ni zaželeno, da bi ljudje to vedeli in bi tam prižigali sveče ...

kulturo dala alibi za prepoved razstave: kaj vam je bilo, da ste projekt razglasili za vsebinsko in strokovno pomanjkljivega? Kje, za božjo voljo, so te pomanjkljivosti? Tega pogovora si želim. Muzej novejši in sodobne zgodovine je namesto te razstave naredil razstavo ob obletnici olimpijskih iger v Sarajevu.

Vučko namesto Macesnove gorice?

Tako. Toda ali res lahko primerjamo jugonostalgijsko soočenjem z zločinskimi bremenami titoizma? Razstava je narejena ad hoc, le v nekaj vrsticah uvoda zgodovinarke Nataše Strlič je omenjeno, da je Jugoslavija takrat že razpadala. Vsi, ki so delali pri razstavi, bi morali najprej prebrati prepovedan zapis Jaše Zlobca, ki

zimskih olimpijskih iger. Čeprav so morali v Sarajevu in okolici postaviti tako rekoč vse objekte na novo, se je prvič v zgodovini zimskih olimpijskih iger zgodilo, da so se končale s pozitivno bilanco. «Za Zlobca (pisal je pod psevdonomimom Džuli Šviga) je še »prisrčnejši način, kako je Branko vodil kampanjo pred igrami, med njimi in po njih. Vsaka kritična beseda je bila že vnaprej razglašena za sovražno in kontrarevolucionarno propagando. Podobno so bili obravnavani redki posamezniki, ki so si drznili dvomiti o ekonomski računici olimpijade.»

Seveda je bil ta zapis cenzuriran in v *Mladini* ni bil objavljen. Skratka, ta razstava bi morala kljub razumljivemu navdušenju in nostalgiji povedati kaj več o profilu takratnega režima. Sicer pa tudi tisti, ki se hvalijo s svojim slovenskim prispevkom na olimpijadi, povedo, da so delali po balkansko, goljufali, improvizirali ... Olimpijada je imela veliko skupnega tako s propadlim izvozom juga v ZDA kot ne-sojenim jugoslovanskim supersoničnim vojaškim letalom ...

Macesnova gorica je del Muzeja slovenske osamosvojitve. Brez osamosvojitve teh tabujev ne bi nikdar razkrojili. Proces bo očitno dolgotrajen, in vsi jugonostalgiki oziroma novi stalinisti, kot jim pravim, se bodo tem dosežkom Republike Slovenije upirali. Resnica, pravica do groba in spomina očitno za nekatere pomeni konec sveta.

Muzej slovenske osamosvojitve je bil formalno združen z Muzejem novejši zgodovine

vine v Muzej novejši in sodobne zgodovine. Enega od sadov te združitve ste omenili. Kaj pa drugi?

V muzeju še vedno ni oddelka za osamosvojitve in oddelka za Republiko Slovenijo. Ni nove sistematizacije. Od petih zgodovinarjev in zgodovinarok, ki so prišli v novi muzej kot zaposleni v Muzeju osamosvojitve, sta tam ostala le še dva. Ko so me pognali iz muzeja, je bila tik pred zaključkom prenova sobe o drugi svetovni vojni; mankal je le še statistični pregled. Še danes ga ni, leta se nabirajo, razstava pa je nedokončana. Vse to potrjuje, da je bil muzejski udar v kulturni vojni v funkciji branjenja položajev tistih, ki so nekeje v domišljijem obzorju Jankovića, Levice ...

Se bo spet kaj dogajalo 16. maja zvečer na Kongresnem trgu?

Vesel sem, da ekipa – tj. civilna iniciativa Prebudimo Slovenijo z roko v roki z Novo slovensko zavezo, Društvom Združeni ob lipi sprave in pobudo Vseposvojitve – ki je lani pripravila prelomno slovesnost v počastitev žrtev komunizma, izkazala novo kulturo spomina in dela tudi letos. Kot vem, se nekatere prireditve pripravljajo tudi drugod po državi. Tudi izid našega šestega poročila o delu komisije bo sovpadel s počastitvijo tega dne spomina. Nenazadnje bomo ta dan razstavo o umorjenih pod Macesnovo gorico odprli v samostanu sv. Ane v Kopru. Kot vidite, je vladi uspelo odlično spodbuditi ljudi k praznovanju dneva spomina na žrtve komunizma.

”Vladi je uspelo odlično spodbuditi ljudi k praznovanju dneva spomina na žrtve komunizma.

v drugi številki *Mladine* leta 1986, piše, kako v *Delu* navdušen izve, da je Branko Mikulić kandidat za predsednika zveznega izvršnega sveta. To mu vliva zaupanje: »Morda se nekatere bralke čudijo mojemu navdušenju in se nejeverno praskajo za ušesi. A verjemite, čudijo se zgolj zaradi črnega neznanja. Zato pa sem tu jaz, da vam v skopih, a ljubečih obrisih izrišem podobo našega Branka. Največ zaupanja mi vliva dejstvo, da je bil Branko vrhovni vodja sarajevskih